

Szczecin. 29 sierpnia 2023 r.

prof. dr hab. Bogdan Narloch
Akademia Sztuki w Szczecinie
Wydział Instrumentalny
Katedra Fortepianu i Organów
e-mail: bogdan.narloch@akademiasztuki.eu

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Błażeja Łukasza Musiałyca, składającej się z dzieła artystycznego będącego nagraniem trzech kompozycji: Franza Liszta – Präludium und Fuge über B-A-C-H, Maxa Regera – Phantasie und Fuge über B-A-C-H op. 46 i Siegfrieda Karga-Elerta – Introduction, Passacaglia und Fuge über B-A-C-H op. 150, zrealizowanym w dniach 25-26 kwietnia 2023 r. na organach Bazyliki Archikatedralnej w Gdańsku-Oliwie oraz jego opisu zatytułowanego „Formotwórcza rola tematu B-A-C-H w wybranych utworach literatury organowej Ferenc Liszta, Maxa Regera i Siegfrieda Karga-Elerta. Analiza porównawcza w aspekcie wykonawczym”

Zleceniodawca recenzji

Recenzja została sporządzona w oparciu o Uchwałę nr 89/2023 Senatu Akademii Muzycznej im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku z dnia 22 maja 2023 r. oraz na podstawie art. 14 ust. 2 pkt. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki w zw. z art. 179 ust. 1 ustawy z dnia 3 lipca 2018 roku. Rada Dyscypliny Muzycznej powierzyła mi funkcję recenzenta rozprawy doktorskiej w przewodzie doktorskim Pana mgra Błażeja Musiałyca. w dziedzinie sztuk muzycznych w dyscyplinie artystycznej instrumentalistyka.

Ocena dzieła artystycznego

Doktorant jako dzieło artystyczne przedstawił nagranie zarejestrowane na urządzeniu przenośnym - pendrive, zrealizowanym w dniach 25-26 kwietnia 2023 r. na organach Bazyliki Archikatedralnej w Gdańsku-Oliwie. Zawartość obejmuje 3 utwory o łącznym czasie 51'58".

1. Franz Liszt – Präludium und Fuge über B-A-C-H
2. Max Reger – Phantasie und Fuge über B-A-C-H op. 46
3. Siegfried Karg-Elert – Introduction, Passacaglia und Fuge über B-A-C-H op. 150

Przedstawione dzieło artystyczne oraz jego opis są w pełni kompatybilne. Jego zawartością są 3 najbardziej reprezentacyjne dla organowej literatury organowej dzieła doby romantyzmu i postromantyzmu, oparte na temacie B-A-C-H. Doktorant przedstawia ich interpretację na organach Bazyliki Archikatedralnej w Gdańsku-Oliwie, uznając ten instrument za jeden z niewielu w Polsce, na których możliwe jest ich stylistyczne wykonanie.

Zaprezentowany repertuar należy tak pod względem wykonawczym jak i interpretacyjnym do bardzo trudnych. Wszystkie kompozycje wymagają od wykonawcy perfekcyjnej techniki gry, znajomości stylistyki wykonawczej, wiedzy w zakresie konstrukcji formalnej i aspektów organologicznych. Pod tym względem dzieło artystyczne należy uznać za bardzo ambitne.

Przedstawione nagranie prezentuje wykonawcę jako bardzo sprawnego technicznie wirtuoza. Poza precyzją wykonania, zwraca uwagę wykorzystanie szerokiej palety środków artykulacyjnych. W utworach F. Liszta i M. Regeera, gdzie dominuje faktura fortepianowa, słychać wyraźnie kształtowanie napięć dynamicznych, uzyskiwanych nie tylko za pomocą szafy ekspresyjnej i zabiegów registryjnych, ale też świadomego i zamierzonego wykorzystania środków agogicznych. Pozwoliło to wykonawcy na plastyczne kształtowanie frazowania, które na organach jest trudniejsze do osiągnięcia niż na fortepianie. W nagraniu zwraca też uwagę wiele stylistycznie bardzo ciekawych pomysłów registryjnych. Dotyczą one przede wszystkim dzieła S. Karga-Elerta, w którym elementy kolorystyczne mają tak duże znaczenie, i zostały przez Doktoranta w bardzo interesujący

sposób osiągnięte. We wszystkich kompozycjach wyczuwa dobrze przemyślaną ekspresję, tak istotną dla czasu powstania tych utworów i obowiązującej wówczas stylistyki wykonawczej. Przejawia się ona m.in. w dobrym powiązaniu tempa, środków agogicznych, uzyskiwania odpowiedniego nastroju, kształtowania napięć poszczególnych fragmentów z doбором zestawów registracyjnych. Jednocześnie Doktorant pokazuje też własną osobowość artystyczną, której nie brakuje temperamentu i żywiołowości oraz muzycznego liryzmu i kontemplacji. Na moje szczególne uznanie zasługuje wykonanie fugi z B-A-C-H M. Regeera. Ten bodaj najtrudniejszy element tej kompozycji, został wykonany niezwykle przekonująco. Zostało świetnie osiągnięte stopniowe budowanie progresji napięć dynamiczno-agogicznych, poprzez narrację przebiegu utworu, ze świetnym operowaniem środkami registracyjnymi i stopniowo przyspieszonym tempem - pomimo piętrzących się trudności technicznych,

Mankamentem nagrania są niestety stuki traktury, które choćby w bardzo cichych i eterycznych pokazach tematu fugi z B-A-C-H M. Regeera i tematu passacaglii z B-A-C-H S. Karga-Elerta, mocno zakłócają dźwięki linii melodycznej tematów. Być może wbrew zapisom dynamiki, w przypadku tych organów warto było zastosować nieco mocniejszą registrację.

Ocena opisu dzieła artystycznego

Część opisowa pracy w dwóch egzemplarzach (języku polskim i angielskim), składa się z wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia, bibliografii, wykazu tabel i schematów, wykazu dyspozycji i zdjęć. Dokumentacja uzupełniona jest o materiały nutowe wersji edytorskich, w oparciu o które Kandydat zarejestrował nagranie.

Rozdział pierwszy został zatytułowany „Znaczenie i perspektywy głównych idei romantycznych i postromantycznych w zachodnioeuropejskiej literaturze organowej w kontekście instrumentarium organowego”

Autor w sposób ogólny przedstawia genezę i kontekst kulturowy idei romantycznych, które następnie wiąże ze zjawiskami jakie w przedmiotowym okresie przebiegały w muzyce organowej i ewolucji organowego budownictwa. Zwraca uwagę na szczególnie związek organowego symfonizmu z nowym typem instrumentu, który w

warstwie brzmieniowej miał imitować orkiestrę symfoniczną. Wskazuje też na zasadnicze różnice pomiędzy francuskimi i niemieckimi organami doby romantyzmu.

Poza wieloma bardzo cennymi informacjami w postaci cytowanych źródeł, przedstawionych dyspozycji oraz wysnutych wniosków, rozdział wymaga kilku uwag. Pierwszą jest uporządkowanie dyspozycji, która umożliwia ich szybką analizę porównawczą. Przyjętym w organologii schematem, jest ułożenie głosów poszczególnych zespołów brzmieniowych w kolejności według stopaży - począwszy od registrów najniższych, w tym najpierw grup głosów labialnych (pryncypały-flety-smyczkujące), na końcu głosy języczkowe. Powyższy postulat spełnia jedynie cytowana dyspozycja organów F. Ladegasta w Mersburgu. Ponadto w dyspozycji organów A. Cavaillé-Colla w St. Denis, pomijając wspomniane wyżej mankamenty, Autor wymienia w sekcji Grand-Orgue i Pédale 2e Clairon jako głos 4'. W tym przypadku oba Clairon posiadają 4', podobnie jak w innych registrach (m.in. Prestant, Doublette, Trompette), gdzie wysokość stóp jest wiadoma bez oznaczeń. Autor pisząc o rozwoju organów w omawianej perspektywie czasowej, nie przedstawia bardzo istotnych informacji dotyczących technicznego rozwoju instrumentu, który miał zasadnicze znaczenie dla możliwości wykonania tworzonych wówczas dużych dzieł organowych. Pierwszą z nich, była zastosowana przez Cavaillé-Colla, a na gruncie budownictwa niemieckiego m.in. przez cytowanego F. Ladegasta dźwignia Barkera. Zastosowanie tego wynalazku miało rewolucyjne znaczenie dla lekkości działania mechanicznych traktur klawiaturowych w dużych organach, tym samym umożliwiając nie tylko techniczne ich wykonanie, ale też rozwój wielkich form symfonicznych. Szczególnie dla niemieckiego obszaru kulturowego duże znaczenie miało zastosowanie w II poł. XIX w klawiaturowych i registrowych traktur pneumatycznych, a następnie elektro-pneumatycznych i elektrycznych. Umożliwiały one zastosowanie wolnych i stałych kombinacji, połączeń oktaowych i wałka crescendo, który ma zastosowanie w interpretacji utworów M. Regeera. O ostatnim wynalazku Doktorant wspomina. Szkoda że Autor wymieniając budowniczych organów o niemieckiej romantycznej stylistyce brzmienia, pominął firmy Schlag&Söhne ze Świdnicy, Carla Berchdorfa z Nysy czy Gustava Heinze z Żar, których autorstwa wiele dużych symfonicznych instrumentów znajduje się na terenie Polski, a ich warsztaty usytuowane były na terenie obecnych granic

naszego państwa. Błędnie podano też nazwisko szczecińskiego organmistrza Barnima Grüneberga (Grönneberg).

Rozdział II „Analiza formalna wybranych kompozycji” zawiera bardzo szczegółową analizę konstrukcji formalnej przedmiotowej literatury. Doktorant przedstawia tu bardzo dogłębną i wnikliwą syntezę wielu aspektów budowy formalnej utworów, mających duże znaczenie dla ich właściwej interpretacji. Lektura tego fragmentu rozprawy budzi duże uznanie.

Rozdział III „Aspekt wykonawczy wybranych utworów”, zawiera szereg bardzo istotnych informacji dotyczących uwarunkowań, jakie wywarły wpływ na twórczość organową F. Liszta, M. Regeera i S. Karga-Elerta, mających ścisłą korelację z aspektami wykonawczymi. Doktorant przytacza tu szereg organów, których cechy brzmieniowe i konstrukcyjne mogą być wzorcowe dla interpretacji przedmiotowych utworów. Przytoczone zostały też poglądy tak samych kompozytorów, jak i wielu autorytetów odnoszących się do różnorodnych aspektów interpretacyjnych. Oparty na wielu źródłach materiał daje szerokie spojrzenie na kwestie interpretacyjne nie tylko omawianych utworów, ale też pozostałej twórczości organowej omawianych twórców.

Gwoli uzupełnienia, chciałbym zwrócić uwagę na kilka kwestii. We wskazówkach rejestracyjnych fugi B-A-C-H F. Liszta, kompozytor zaznacza użycie głosu Aeolina 16'. Szkoda że Doktorant nie wspomniał że jest to głos jęczyczkowy, który występuje m.in. w organach F. Ladegasta w kościele farnym w Poznaniu. Instrument mógłby być też wskazany jako wzorcowy w Polsce do wykonawstwa muzyki organowej tego kompozytora. W tym rozdziale Autor nie wymienia nazwiska Wilhelma Sauera (choć przedstawia dyspozycję i zdjęcie jego organów w kościele św. Tomasza w Lipsku). Z istotnych powodów dla interpretacji utworów M. Regeera, organy tej firmy są szczególnie predestynowane. Karl Straube, który był przyjacielem kompozytora i znawcą jego muzyki, przez wiele lat współpracował z zakładem W. Sauera, wywierając istotny wpływ na estetykę brzmienia oraz funkcjonalność techniczną jego instrumentów. Paralela tych dwóch faktów jest jednoznaczna. Potwierdzeniem tego może posłużyć też bardzo pozytywna opinia M. Regeera o nieistniejących 44-gł. organach W. Sauera w Bazylice Konkatedralnej w Kołobrzegu, na których kompozytor wielokrotnie koncertował, i napisał zbiór 9 utworów

op. 129. Szkoda że Doktorant nie przedstawił też ewolucji zmian w niemieckim budownictwie organowym obejmującą czasowy zakresie rozprawy, tzn. od poł. XIX w. do początku lat 30-tych XX w. Pewną ilustracją tych przemian mogą być np. problemy wykonawcze organowych kompozycji S. Karga-Elerta, bardzo trudnych do poprawnej interpretacji na organach F. Ladegasta, za to bardzo dobrze brzmiących na instrumentach noszących już znamiona cech neobarokowych - tendencji jakie pojawiły się w Niemczech w latach 20-tych XX w.

Rozdział IV „Analiza porównawcza trzech wybranych kompozycji z punktu widzenia wykonawcy dzieła artystycznego, realizowanych na organach Bazyliki Archikatedralnej w Gdańsku-Oliwie”. Autor opisując oliwskie organy, udowadnia że ten instrument spełnia kryteria, które pozwalają na poprawną stylistycznie interpretację wszystkich trzech dzieł. Omawia też trudności i kompromisy, z którymi organista w przypadku tych organów - o cechach eklektycznych, musi się zmierzyć. Doktorant jeszcze raz dokonuje analizy problemów wykonawczych poszczególnych utworów, tym razem w odniesieniu do uwarunkowań brzmieniowych, technicznych i akustycznych tego instrumentu. W przedstawionym wywodzie przedstawia też własną koncepcję rejestracji, opisując użyte zestawy głosów. W tym rozdziale Doktorant przedstawia się jako organistę dobrze rozumiejącego instrument, zdającego sobie sprawę z jego możliwości, potencjału oraz ograniczeń. W odniesieniu do niemieckiej literatury romantyzmu i postromantyzmu, ta część pracy może być cennym przewodnikiem, prowadzącym do klucza stylistycznej interpretacji tej muzyki na oliwskich organach.

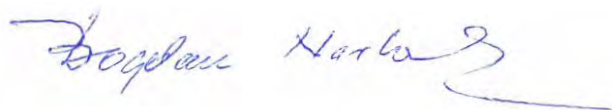
Konkluzja

Przedstawione postulaty artystyczne i badawcze, obejmujące dzieło artystyczne oraz jego opis sformułowany jako „Formotwórcza rola tematu B-A-C-H w wybranych utworach literatury organowej Ferenc Liszta, Maxa Regeera i Siegfrieda Karga-Elerta. Analiza porównawcza w aspekcie wykonawczym” uznaję za w pełni osiągnięte. Sylwetka Doktoranta, którą oceniam na podstawie przedstawionej dokumentacji, dowodzi że jest on w pełni dojrzałym muzykiem wirtuozem, wykazującym duże kompetencje potrzebne do świadomego i kreatywnego kształtowania uprawianej sztuki gry organach. Rozprawa

doktorska przedstawia poruszoną problematykę zgodnie z wymogami pracy naukowej, a poszczególne zagadnienia dotyczące idei romantycznych i postromantycznych w zachodnioeuropejskiej literaturze organowej w kontekście instrumentarium organowego, analiza formalna wybranych kompozycji, aspekty wykonawcze przedmiotowego repertuaru oraz analiza porównawcza wybranych utworów z punktu widzenia Doktoranta na organach Bazyliki Archikatedralnej w Gdańsku-Oliwie, dowodzi umiejętności do samodzielnego prowadzenia pracy artystycznej i naukowej. Pragnę podkreślić, że przedstawiony w dziele artystycznym repertuar należy do niezwykle wymagających tak pod względem technicznym jak i interpretacyjnym. Z tych powodów należy docenić jego duży wysiłek i bardzo ambitne podejście do rozprawy doktorskiej.

Biorąc pod uwagę moją wysoką ocenę przedstawionego dzieła artystycznego wraz z jego opisem, uznaję że Kandydat spełnia wymogi artykułu 13 ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 roku.

Wniosuję o przyjęcie przedstawionej przez pana mgr Błażeja Musiałczyka rozprawy doktorskiej, i dopuszczenie jej do publicznej obrony.

Handwritten signature in blue ink, reading "Bogdan Harla". The signature is stylized and includes a long horizontal flourish at the end.